

HEINZ BARTH, LEŽÁKY A ORADOUR SUR GLANE MEZI JUSTICÍ A POLITIKOU

Vojtěch KYNCL

Heinz Barth byl válečným zločincem, který v roce 1983 stanul za své skutky spáchané na území Československa a Francie v době druhé světové války před východoněmeckým soudem. Proces s nenápadným a spořádaným občanem NDR, který žil od zhroutilí nacistického režimu poklidným rodinným životem v rodném městě, překvapil německou, francouzskou a československou veřejnost odkrytím nejbrutálnějších zločinů proti lidskosti. Chut' k nesmyslnému vraždění lidí na okupovaných územích byla v hlubokém rozporu s očekávanými morálními měřítky invalidního veterána a otce dvou dětí v socialistické zemi. Zločiny v Ležákách a v Oradour-sur-Glane zůstávají symboly válečného utrpení pro oba postižené národy i v mezinárodním přesahu. Shodou okolností se na obou masakrech účastnil jako pachatel, který nebyl důležitým článkem nacistického režimu, avšak jeho trestní stíhání posloužilo jako nástroj mezinárodní politiky na obou stranách železné opony. V kontextu rozsáhlosti válečného konfliktu bylo vpravdě neobvyklé odhalení konkrétního pachatele ze dvou významných symbolických míst a nezvratných svědectví jeho trestné činnosti jak z dobových dokumentů, tak ze svědectví přeživších. Informace o procesu s H. Barthem sledovaly v Československu celostátní média i periodika s regionálním dosahem. Zpravodajství z procesu ovšem nepodchycovalo trnitou cestu národních elit ve Francii a Německu za hledáním spravedlnosti. Skryto zůstávalo pozadí nejen motivů zločinců, ale i mezinárodních diplomatických střetů, vnitrostátních politických prnutí v otázkách justice a fungování policie, i konflikt východního a západního bloku v rozdělené Evropě.

Proces s občanem NDR H. Barthem měl odkryt pozadí válečného zločinu v Oradouru a současně být podpůrným argumentem Sjediněné socialistické strany Německa (SED) v boji proti západoněmeckému nacionalismu. Ovšem hledání viníků masakru v Oradouru přineslo od roku 1944 vnitřní konflikty mezi Francií, Spojenými státy a Velkou Británií

v otázce hledání zákonných norem a vydávání pachatelů z jednotlivých západních okupačních zón.

Víra v nacismus

K myšlenkám „obrozeného“ Německa přivedl Heinze Bartha jeho otec, středostavovský úředník ze severoněmeckého Gransee, který jej přihlásil v roce 1932 do Deutsches Jungvolk pro děti ve věku 10–14 let, ze kterého byl Heinz přijat v roce 1935 do Hitlerjugend. O rok později se stal členem nacistického Kraftfahrerkorps. Po ukončení školní docházky pracoval jako prodavač a dekorátér v malé prodejně s textilem v Gransee. Ve svých 19 letech v listopadu roku 1939 vstoupil H. Barth do NSDAP. O rok později byl zařazen k ochranné policii (Schupo) v protektorátu Čechy a Morava, kde byl v prosinci 1942 po několika kurzech povýšen do hodnosti poručíka. 10. února 1943 byl přijat do Waffen-SS, kde získal hodnost SS-Untersturmführera. Svě členství v elitní skupině nacistických politických vojáků nechal stvrdit tetováním, tzv. „Blutgruppenzeichen“ na předloktí. V té samé době byl převelen do Chalais v jihozápadní Francii. Kvůli nedostatku důstojníků v jedné výcvikové jednotce byl na konci září 1943 přijat jako velitel družstva. V listopadu 1943 byly jednotky divize „Das Reich“ nasazeny proti sovětské armádě v oblasti ukrajinského Žitomýru. H. Barth byl nasazen 20. listopadu 1943 jako velitel I. družstva I. setniny I. praporu IV. pluku tankových granátníků SS „Der Führer“ tankové divize „Das Reich“. Zranění nohy a nachlazení vyřadilo Bartha z bojů na frontě, které se však změnilo v rychlý zánik celé divize. Od poloviny února 1944 byl Barth pověřen výcvikem dalších poddůstojníků a opět přeložen do jižní Francie. Zde vedl I. družstvo III. setniny I. praporu IV. pluku tankových granátníků „Der Führer“. Podřízeno mu bylo 45 příslušníků Waffen-SS, jejichž poslušnost k rozkazům nadřízeného byla bezmezná. Barth byl vyznamenán železným válečným křížem, čestným odznakem tankových granátníků, zlatým odznakem pro zraněné a zlatým čestným odznakem Hitlerjugend. Krom toho byl ve své pozdější socialistické domovině desetkrát vyznamenán aktivistou socialistické práce a v roce 1961 získal se svým týmem v konzumním družstvu ve Gransee čestný titul „Příkladná brigáda mládeže NDR“.

H. Bartha můžeme v jeho tehdejších jedenadvaceti letech označit jako radikálního a fanatického nacistu, který byl od útlého mládí směřován k rasové nenávisti a změně lidským hodnotám nacistického Německa. Jako podezřelý z mnohanásobné vraždy byl zadržen východoněmeckou Stasi ve svém bytě v Gransee 14. července 1981. Na základě podrobné

lustrace Barthova syna, jenž se hlásil ke službě v pohraniční strážní na hranicích s SRN, byl H. Barth bedlivě sledován už od roku 1976. Z dostupných dokumentů však není zřejmé, proč Stasi vyčkávala se zatčením pět let. Jako člen III. setniny rezervního praporu ochranné policie byl 9. června 1942 přítomen při popravě čtyř jmenovitě známých obětí v Lubech u Klatov. 17. června se po absolvování přípravného důstojnického kurzu vrátil ke své jednotce do Pardubic. V teroru probíhajícím po atentátu na Heydricha se na střelnici pardubického Zámečku 24. června účastnil jako střelec popravčí čtyř vraždy 33 obětí z Ležáků, 2. července byl též střelcem při popravě 40 význačných spolupracovníků Silver A a konečně 9. července asistoval při poslední popravě v Zámečku, při násilné smrti 15 osob z Náchodská. Tato část jeho zločinů byla historicky dostatečně podchycena v české odborné literatuře, na rozdíl od událostí v okupované Francii.¹⁾ Jako velitel družstva III. setniny IV. pluku SS tankových granátníků „Der Führer“ divize SS „Das Reich“ byl účasten na vraždě 642 jmenovitě známých obyvatel francouzské vesnice Oradour-sur-Glane, kterou jednotka vyhladila 10. června 1944. Dle vyšetřování bylo zjištěno, že za účast na tomto masakru byl Barth v nepřítomnosti v Bordeaux 13. února 1953 odsouzen k trestu smrti. Zájem vyšetřovatelů bylo popsát přesný průběh masakru v Oradouru, kolem kterého se již tři desítky let vyprávěly legendy o velkých skladištích zbraní uvnitř vesnice a ozbrojeném odporu partyzánů. Tyto vymyšlené argumenty měly postup velitele divize a jeho podřízených ospravedlnit.

Válečný zločin v Oradouru

Den po nečekaném vylodění Spojenců na severním pobřeží Francie, 7. června 1944, byl pluk „Der Führer“ tankové divize SS „Das Reich“ vyslán ze svého jihofrancouzského stanoviště na severozápad do Normandie, aby čelil přívalu spojeneckých vojsk. Ve vesnici Frayssinet-le-Gelat byla jednotka ostřelována. Barth při této události nebyl, ale ostatní členové jednotky dodrželi příkaz vrchního velení z 12. února 1944, podle kterého měl být jakýmkoliv prostředky potlačen protinacistický odpor. O den později oběsili členové III. setniny dvě místní obyvatelky a zastřelili nejméně

1) KYNCL, Vojtěch: *Ležáky. Obyčejná vesnice, Silver A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*, Pelhřimov 2009; TÝŽ: *Bez výčitek. Genocida Čechů po atentátu na Reinharda Heydricha*, Praha 2012; KOTYK, Jirí: *Heinz Barth – Vrah ze Zámečku a Oradouru potrestán*, in: *Zprávy Klubu přátel Pardubic*, Pardubice 1983, s. 267; Tamtéž, WEINER, Vlastimil: *Vrah obětí z Ležáků, Klatov, Oradouru před soudem*, s. 268.

deset mužů. Žádní podezřelí, natož členové odboje nebyli odhaleni a tak cílem masakru byl pouze demonstrativní teror. Jiná jednotka též divize měla 9. června 1944 za úkol pomstít akci odboje v Tulle, kde padlo třicet německých vojáků. Na tamější Avenue de la Gare bylo členy SS oběšeno nejméně 99 mužů. Ve stejný den dosáhl Diekmannův prapor oblasti Limoges. Večer dorazila Barthova jednotka do městečka Saint Junien, kde se usídlil i štáb. Zde měl být na tři dny pochod do Normandie přerušen. To již byl znám osud velitele 3. praporu Helmuta Kämpfeho, jehož vozidlo bylo 9. června nalezeno bez posádky. Okolo vozu byly patrné stopy přepadení francouzskými partyzány. H. Kämpfe byl unesen členy francouzského hnutí odporu a o den později popraven. Dle informací od kolaborantů měli být za únos odpovědní partyzáni z vesnice Oradour sur Vayres. Záměnou názvů vesnic se velitel A. Diekmann dostal do vesnice Oradour sur Glane, od původního cíle vzdálené asi 30 kilometrů jižně.

Únos vysoce postaveného důstojníka právě v okamžiku otevřené západní fronty šokoval velení SS, včetně generála SS a velitele divize „das Reich“ Heinricha Bernharda Lammerdinga. Dopoledne 10. června si velitel pluku „Der Führer“ Sylvester Stadler sezval důstojníky 3. setniny a objasnil jim plánovanou odvetnou akci. Útok byl veden proti civilistům, aniž by existoval důkaz jakéhokoliv spojení místních obyvatel s francouzskými členy hnutí odporu.²⁾ Stadler oznámil, že do večera musí být vesnice Oradour sur Glane vypálena a všechno obyvatelstvo od kojenců po starce usmrceno. Toto svědectví H. Bartha obrátilo v trosky obhajobu generála Lammerdinga a ostatních nadřízených, že akce v Oradouru byla excesem A. Diekmanna, nikoliv součástí plánovaných vyhlazovacích akcí vrchního velení.

V 14.15 hodin vjel Barth se svým prvním družstvem na dvou nákladních automobilech do vesnice, projel přes návěs a na opačném okraji zahájil se svými muži obklíčení vesnice. Následovalo jej ještě dalších osm plně obsazených nákladních vozů a dva obrněnci. Již k tomuto způsobu obsazení vesnice poznamenal žalobce: „*Nápadný způsob projetí a zřeknutí se vojenského zajištění vlastních sil jasně ukazuje, že SS nepočítaly ani s nenadálými událostmi ani s odporem.*“³⁾ Dvě skupiny po 26 mužích dostaly od Bartha rozkaz, aby v případě útěku civilistů byli prchající bez prodlení zastřeleni. Společně zajistili vojáci shromáždění civilistů na tržišti, odkud byly ženy

2) Podle šetření východoněmecké Stasi byli mezi zahynuvšími obyvateli Oradouru i placení spolupracovníci gestapa z Limoges (V-Männer) Alfred (57) a Roger (19) Barthelemy, viz Bundesbeauftragte für Stasiunterlagen (BStU), Ministerium für Staatssicherheit (MfS) HA IX-11 ZUV Nr. 66, Bd. 2, s. 28.

3) BStU, MfS HA IX/11 ZUV Nr. 66, Bd. 8, s. 238.

a děti odvedeny do kostela a muži zavřeni v garážích a stodolách. Chůze neschopní byli zastřeleni na místě jejich odhalení. Do 15 hodin vyklidil Barth se svými muži patnáct domů a na tržiště odvekl také 64 žáků chlapecké školy i s učiteli. Poté dostal Barth od velitele setniny Diekmanna rozkaz, aby na společný signál zastřelil přibližně dvacet mužů v garáži rodiny Beaulieuových nedaleko náměstí. Během několika minut byla ve čtyřech dalších garážích a stodolách zastřelena celá mužská populace Oradouru. Po provedeném úkolu naházeli muži dřevo a slámu na mrtvá těla a oběti zapálili. Stejným způsobem zapálili ještě dalších osm domů okolo tržiště. Pouze pět vážně raněných mužů různého věku tuto akci přežilo a všichni unikli ze stodoly rodiny Laudyových. Z jejich výpovědí vyplynulo, že se mezi rozstřílenými těly nacházeli živí lidé, kteří v posledních chvílích života ještě hovořili se svědky. Obžalovaný Barth nechal garáž zapálit, aniž by se přesvědčil, že někdo z obětí je naživu. Dle vlastních slov nepředpokládal s ohledem na palebnou sílu svého oddílu, že by někdo mohl přežít. Několik vážně zraněných obětí tudíž muselo uhořet za plného vědomí.

Další dvě družstva mezitím prohledávala domy, sháněla obyvatele na náves a roztřídila je podle pohlaví. Co se stalo v kostele, není dodnes plně objasněno. Podle vyšetřovatelů přinesli muži do zaplněného kostela trhaviny a zápalné šňůry, které položili na hlavní oltář. Podlahu polili hořlavou látkou. Po odpálení náloží vniklo několik členů SS do lodi kostela a stříleli do obětí. Bylo brzké odpoledne, když Barth procházel kolem kostela: „*Kostel hořel a příslušníci SS 3. setniny stříleli do kostela karabinami a samopaly, tzn. střely létaly do oken. Dále si zřetelně pamatuji na lidský křik, který pronikal zevnitř kostela, zvláště mi v paměti utkvěl křik žen.*“⁴⁾ V kostele zahynulo nejméně 202 dětí a 241 žen. Jediným svědkem události uvnitř kostela byla přeživší Marguerite Rouffanche. Při zoufalém skoku z okna kostela byla těžce raněna několika výstřely hlídky SS. Z dětí přežil pouze osmiletý Roger Godfrin, kterého německá hlídka při útěku dvakrát minula.

Během čtyř hodin od zahájení akce bylo vypáleno 123 obytných domů a přes 200 dalších budov. Důkazem zvrhlého jednání Bartha bylo zcizení hotovosti z pokladny jednoho z vyrabovaných obchodů. Po návratu do Saint Junien rozkázal, dle výpovědi H. Bartha, velitel A. Diekmann, aby všichni účastníci o provedené akci mlčeli pod hrozbou přísného trestu a v případě nutnosti označovali akci jako nutnou sebeobranu během řádného boje s partyzány. Vypálené domy a zničený kostel měly být výsledkem utajených skladů munice a trhavin. Barthova jednotka vyrazila ještě v noci

4) Tamtéž, Bd. 9, s. 79.

na 11. června ze St. Junien na severozápad. Jiný prapor SS dorazil během dopoledne 11. června do Oradouru, aby ohořelá těla pohřbil do hromadných hrobů. Dopoledne také velitel pluku Stadler zapsal do válečného deníku: „*IV. pluk tankových granátníků SS „Der Führer“ pokračoval ve vyčišťovací akci 10. a 11. června 1944 v dané oblasti. I. setnina/SS „DF“ nastoupila 10. června ve 13.30 do Oradouru a obstoupila obec. Po prohledání vesnice byla tato vypálena. Téměř v každém domě byla skladována munice... Výsledek: 548 mrtvých nepřátel - /1/1 vlastní ranění“*.⁵⁾

Co přesně se ve vesnici odehrálo, zůstávalo francouzským správním orgánům utajeno. Už 15. června se o hrůzných následcích zásahu SS roze-psal prefekt Marc-Paul Freund-Valade z Limoges maršálu Pétainovi do Vichy. Necelý měsíc po události nebylo jasné, kolik obětí si masakr vyžádal, ale navíc státní zastupitelství v Limoges zahájilo vyšetřování, zatím proti neznámému pachateli. V polovině září 1944 stálo v souhrnné zprávě státního zástupce, že „*dosud nemohl být také nalezen žádný důkaz proto, že na německého důstojníka bylo stříleno, jak kolovala zvěst po nějakou chvíli. Co se týče skladu zbraní, tak se muselo jednat jen o záminku k shromáždění obyvatel, neboť pokud by takový sklad existoval, byl by při odklízecích pracích nalezen.*“⁶⁾ 23. prosince 1944 předložil hlavní francouzský vyšetřovatel Pierre Arnet závěrečnou zprávu, ve které potvrdil zjištění M. Freunda-Valada, ale ještě dokázal identifikovat jednotku, která za vyvraždění vesnice byla zodpovědná. K odhalení I. praporu pluku SS „Der Führer“ jej přivedli dva svědci, Alfréd Spaeth a Louis Hoehlinger, oba ročníky narození 1926 a oba Alsasané. Mladí muži byli v osudný den s jednotkou v Oradouru, přičemž tvořili vnější hlídku. Pár týdnů po události dezertovali a následně se připojili k francouzským partyzánům. Byli dvěma z celkem 31 alsaských vojáků, které se podařilo v jednotce identifikovat. Mezi nimi byl také Joseph Busch, který se přiznal ke své účasti v exekučním komandu a který také dezertoval k francouzským partyzánům. Nakonec byl na jaře 1946 odsouzen k trestu smrti za vlastizradu a vraždu Alsasan Paul Graff, jehož případ byl ovšem přehodnocen a předán vojenskému soudu do Bordeaux. Dozorující soudce Lesieur se v říjnu 1946 obrátil na státní zastupitelství s dotazem, jestli v případě Oradouru mají být stíháni také Francouzi jako Graff a spol. 22. října 1946 uzavřel vyšetřování, ačkoliv

5) MfS – ZAIG Nr. 26 802.

6) MOISEL, Claudia: *Frankreich und die deutschen Kriegsverbrecher. Politik und Praxis der Strafverfolgung nach dem Zweiten Weltkrieg*, Göttingen 2004, s. 151.

bylo známo, že se velitel setniny Otto Kahn a dalších 43 mužů nachází na území SRN.

V zajateckém táboře členů Waffen-SS Camp des Sables u Toulouse byli na jaře 1948 vyslechnuti Erwin Degenhardt a Herbert Daab, kteří pak byli převezeni do Bordeaux. Zde se setkali s dalšími pěti vyšetřovanými – šest z nich bylo národnosti německé, jeden byl Francouzem. Po pěti letech pátrání to byl pro francouzskou justici hubený výsledek, který byl zapříčiněn restriktivní politikou vydávání pachatelů z ostatních okupačních zón, nedostatkem tlumočnicků a snad i značnou ztrátou členů původní setniny v bojích na normandském pobřeží. Od počátku bylo jasné, že se proces stane politickou demonstrací, neboť už v březnu 1945 při své návštěvě v Oradouru prohlásil ministerský předseda gen. Charles de Gaulle místo za symbol tragického osudu celého národa. V roce 1948 už vzpomínkám dominoval stále rostoucí rozpor symbolického mlčení vládnoucích stran a bouřlivých protiněmeckých projevů francouzských komunistů. Podobně jako v Lidicích byli na místě přítomni i představitelé evropského kulturního života, jakými byli Pablo Picasso nebo Tristan Tzara. Nad chystaným procesem se ovšem vznášel černý mrak politické vypočítavosti, neboť někteří politici a senátoři zastupující voliče Alsaska tvrdě útočili proti předvedení francouzských občanů společně s německými pachateli, ačkoliv se účastnili stejnou měrou na vyvraždění civilistů v Oradouru.

Z Oradouru do Bordeaux

Hledání viníků tragédie v Oradouru věnovaly francouzské úřady značnou pozornost i v době rozpadu spojenecké koalice. Ve francouzských, britských a amerických zajateckých táborech bylo hledáno na dvě stě členů jednotky, kteří se účastnili masakru. Ještě před zahájením Norimberského tribunálu byl případ Oradouru důležitým argumentem francouzských žalobců pro prosazování kolektivní viny členů jednotek, které se účastnily podobných válečných zločinů. Původní návrh francouzské strany počítal s potrestáním členů zločineckých organizací jako celku, včetně wehrmachtu. To však bylo z hlediska faktické proveditelnosti vyloučeno a politika appeasementu anglo-amerických politiků vůči představitelům obnovovaného Německa se začala projevovat už na konci roku 1945 státní návštěvou sociálnědemokratického předáka Kurta Schumachera v Londýně. Již v březnu 1945 upozornil André Gros, vedoucí jednoho ze tří odborných výborů budoucího Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, svého ministra spravedlnosti Françoise de Menthona, že dosud běžný postup v otázce prokázání viny u kriminálních deliktů je s ohledem na

rozsah masových vražd neúčinný. V případech, jako je právě Oradour, chybí důkazy jednotlivé individuální odpovědnosti za spáchané skutky, kterých se účastnila celá skupina. Z toho důvodu měla být tíha prokázání nevinu přenesena z beder obžaloby na obhajobu. Neuzavřená debata z jara 1945 se nově rozhořela před blížícím se třetím výročím zničení Oradouru, kdy však vyvstala další vážná komplikace. Váleční zločinci měli být souzeni vojenskými soudy, které se však nevztahovaly na francouzské občany. Přitom mezi příslušníky odpovědných setnin SS, které se na vyvraždění vesnice podílely, byla řada Alsasanů. Pokud by byli souzeni vojenským tribunálem, pak by jim muselo být přiznáno německé občanství z doby okupace Alsaska v letech 1940–1944, což bylo z hlediska francouzské diplomacie nepřipustné. Obrana Alsasanů spočívala v tvrzení, že není možné paušálně soudit všechny členy jednotek jako pachatele (jako ty z Oradouru), neboť Alsasané byli do účasti v německých jednotkách donuceni hrozbou represálií. Do hry vstoupila vypočítavost politiků z právního výboru francouzského Národního shromáždění, kteří měli, tak jako Joseph Wasmer, silnou voličskou základnu v alsaském départementu Haut-Rhin. Rozhodnutí výboru změnilo návrh zákona tak, že členové jednotek, které se účastnily společně páchaných válečných zločinů, jsou ze žaloby vyňati, pokud byli ke vstupu do „zločinecké organizace“ přinuceni. Národní shromáždění tento návrh smetlo ze stolu, protože uznání kolektivní viny rozhodně neodpovídalo duchu rozsudků Norimberského tribunálu. Konflikt o členy SS z Alsaska však jasně ukázal na politický soubor kolem Oradouru, ve kterém se střetli především komunisté a křesťanští demokraté. Bouřlivá debata ve francouzském parlamentu 15. září 1948 přinesla konečnou verzi zákona, která umožňovala jistou formu kolektivní viny: *„Jestliže je jeden z válečných zločinů připsán formaci nebo skupině jakožto části organizace, která je Mezinárodním vojenským tribunálem prohlášena za zločineckou, tak může být na všechny členy této formace nebo skupiny pohlíženo jako na spolupachatele, pokud nepředloží důkaz, že k členství byli donuceni a na zločinu se nepodíleli.“*⁷⁾

Až 12. ledna 1953 bylo zahájeno soudní přelíčení v Bordeaux. Po bouřlivé debatě v pařížském parlamentu bylo 372 (proti 179) poslanců pro nepřipustnost společné žaloby proti Němcům a Francouzům dohromady. Od začátku února proto vedl soud formálně dva rozdílné procesy. 11. února vynesl soudce jeden trest smrti, pět trestů odnětí svobody a jeden osvobozující rozsudek pro Němce, a jeden trest smrti a třináct krátkodobých

7) Tamtéž, s. 124–125.

trestů odnětí svobody pro Francouze z Alsaska. Rozhodnutí soudu a relativně nízké tresty pobouřily především pozůstalé po obětech z Oradouru a naopak svojí tvrdostí vyvolaly vlnu odporu ve Štrasburgu. Jen o pět dnů později odsouhlasil francouzský parlament 319 proti 211 hlasům amnestijní zákon, kterým byli všichni Francouzi v procesu osvobozeni. Případ, který neměl v novodobých právních dějinách Francie obdoby, obsáhle komentovaly Frankfurter Allgemeine Zeitung: „*Ale tato amnestie musí potom platit pro všechny, kteří byli v Bordeaux odsouzeni. Není možné propustit jen Alsanany, protože jsou Francouzi, a Němce zadržovat, jen protože jsou Němci.*“⁸⁾ Ve stejný den komentoval rozsudek i deník Die Zeit: „*Dojem, který v tomto procesu získali Francouzi, ve kterém již není použitelné černobílé klišé z Norimberku, protože na lavici obžalovaných sedí jejich vlastní lidé, se může stát skutečným bodem zvratu.*“ Vzájemný konflikt mezi zastánci „nuceně verbovaných Alsanů do Waffen-SS“ a pozůstalých po obětech z vypálené vesnice trvá v podstatě dodnes. Strach francouzských politických představitelů z autonomistických tendencí občanů Alsasko-Lotrinska předurčoval výsledek tohoto soudního jednání od samého počátku. Nejinak se projevovaly obavy německých diplomatů v Paříži z rozsáhlého pátrání na území Německé spolkové republiky, neboť odhalování viníků z Oradouru na území SRN by dle jejich názoru strhlo lavinu dalších procesů.

V červnu 1953 se u americké jednotky v Arzbergu přihlásil jistý Adolf Heinrich, který se pod tíhou svědomí sám přihlásil jako účastník masakru v Oradouru. Dotyčný před státním návladním v Hofu přiznal svá provinění v době války, kterých si byl plně vědom. Když četl v novinách o případu v Bordeaux, ve kterém byl také jistý Heinrich odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti, nenacházel chvíli klidu. S touto formou znovuotevření případu Oradour nikdo z německých a francouzských diplomatů nepočítal. Tím však pátrání po pachatelích neskončilo. Od obyčejných vojáků, kteří zaplnili soudní lavice v Bordeaux, se pozornost francouzské a německé společnosti přesunula k jejich nadřízeným. Vyšetřování se obrátilo proti veliteli setniny Ottu Kahnovi, jehož stíhání však nebylo státnímu návladnímu doporučeno, neboť hrozilo, že očekávaná amnestie všech Němců odsouzených v případě Oradour se konat nebude. To se týkalo i velitele tankové divize „Das Reich“ Heinricha B. Lammerdinga, jehož výslechy byly zahájeny až o deset let později. Za tu dobu došlo k několika jednáním na francouzsko-německobritské úrovni o jeho vydání francouzské justici. Politická angažovanost

8) Tamtéž, s. 183.

bývalého generála SS v rámci pravidelných srazů bývalých členů SS z celé Evropy pod záštitou organizace „Hilfsgemeinschaft der Gegenseitigkeit“ (HIAG) byla trnem v oku francouzské veřejnosti. Ačkoliv byly zjištěny hrubé nesrovnalosti v Lammerdingově výpovědi ohledně plánovaných akcí proti „partyzánům“, a to včetně Oradouru, bylo jeho trestní stíhání v roce 1964 zastaveno.⁹⁾ V německé společnosti bylo odsouzení obyčejných vojáků v Bordeaux vnímáno velmi negativně, avšak západoněmecká společnost vůbec nereflaktovala fakt, že zodpovědní velitelé (včetně velitele pluku Stadlera) žili na území SRN a jejich trestní stíhání bylo zastaveno. Případ Oradour na dvě desítky let usnul, než byl v NDR odhalen jeden z velitelů družstva Heinz Barth.

Proces desetiletí

28. června 1944 utrpěl Barth vážné zranění při střetu s kanadskými a britskými silami v Normandii, když jej při výbuchu granátu zasáhlo osm střepin na celé pravé polovině těla a zázrakem přežil několik průstřelů palnou zbraní. Pravou nohu od poloviny stehna se již nepodařilo zachránit a byla mu amputována. Poškozenou měl i pravou paži a prasklý pravý ušní bubínek. Oproti svému nadřízenému A. Diekmannovi těžká zranění přežil. Do května 1945 prošel několika válečnými lazarety ve Francii, Antverpách, Vídni a zhroucení režimu zažil v severoněmeckém Burgu/Dithmarschenu. Pro mladého člověka žijícího v myšlenkovém světě Waffen SS byl konec války hlubokým otřesem: „*Totální válka byla totálním zhroucením. Všechny ideály byly mrtvé a ty tam.*“¹⁰⁾ 20. června téhož roku si nechal vystavit náhradní vojenskou knížku, která byla objevena v jeho bytě v den zatčení 14. července 1981. Záměrně Barth vynechal údaje o své službě v SS, ale podle své výpovědi původní vojenskou knížku nezničil, ale zanechal u svých rodičů v Gransee; až v chaosu konce války byl tento dokument zničen. 22. srpna téhož roku se oženil se svojí snoubenkou, dvaadvacetiletou Elfriede Bandikow. Oba pocházeli z okolí Gransee a na začátku jara 1946 se rozhodli i přes různé negativní zprávy vrátit do sovětské okupační zóny, kde se jim v říjnu narodil syn. H. Barth začal pracovat ve svém původním povolání jako dekoratér obchodních výloh. 15. února 1953 povýšil do funkce vedoucího obchodního domu s textiliemi v Gransee. Pouhé dva

9) Souhrny vyšetřování v SRN v případě „Lammerding“ a „Oradour“ jsou uloženy v Ústřední úřadovně zemských soudních správ (ZStL) v Ludwigsburgu, B 162/20788-20796.

10) BStU, MfS HA IX/11 ZUV Nr. 66, Bd. 13, s. 72.

dny před tím, 13. února 1953 vynesl vojenský soud v Bordeaux rozsudek ve věci vyhlazení Oradouru nad ním i několika jeho podřízenými.

V listopadu 1981 požádali kriminalisté NDR o právní pomoc orgány Francouzské republiky a SRN, neboť v NDR nebyly k dispozici soudní rozsudky z Bordeaux z léta 1953, ani informace o dalších obviněných osobách v případě Oradour. Tím pronikla zpráva o zatčení H. Bartha do médií v západní Evropě. Překvapivě si oba německé státy vyměnily důležité informace a protokoly. Tak se východoněmečtí vyšetřovatelé seznámili s částí výsledků zúčastněných osob z let 1962–1979. V celkovém hodnocení dosavadního vyšetřování Stasi stojí: „*Základní tendencí [vyslychaných – pozn. aut.] je o akci nic nevědět a masakr hodnotit jako svévoli padlého velitele praporu Diekmanna, který akci také skutečně vedl. Proti Diekmannovi bylo Stadlerem (velitel pluku „Der Führer“) zahájeno řízení válečného soudu, které nařídil generál Lammerding a které měl provést Okrent (vojenský soudce SS). Diekmann údajně dostal od Stadlera pouze rozkaz, aby v Oradouru pátral po zajatém Sturmabführerovi Kämpfeovi. Jestliže by pátrání bylo bývalo neúspěšné, měl zajmout rukojmí a vyměnit je za Kämpfeho. Proti jasnému rozkazu provedl Diekmann masakr a vesnici vypálil. Zdivodněno mělo být překročení rozkazu tím, že v obci byla nalezena munice.*“¹¹⁾ Když soudce Okrent ještě v roce 1944 vyslychal Kahna, tvrdil do protokolu v roce 1963, že Kahn byl v době výslechu před soudcem SS ještě stále duševně otřesen.

Proces

Východoněmecká bezpečnost se orientovala taktéž na možné spolupachatele H. Bartha, kteří byli dohledatelní na území SRN a NDR. Jistý Rudi Altkofer (nar. 17. 6. 1925, bytem Kempu/Sasko) se účastnil masakru v Oradouru jako člen obkličovacího řetězce. Ke své účasti v Oradouru se sám přiznal při dvou výsleších k případu Barth již v roce 1980. Willi Beier (nar. 14. 10. 1925), taktéž opakovaně vyslychán Stasi, byl uprostřed vesnice a účastnil se na shromáždění obyvatel. Na podzim 1982 zachytila československá StB anonymní dopis adresovaný velvyslanectví Francouzské republiky v Praze, ve kterém pisatel upozorňuje na jistého Hanse Gortana z Erfurtu, který měl být taktéž členem jednotky SS v Oradouru. Ve všech případech provedla Stasi šetření, která účast mužů na masakru v Oradouru potvrdila. Do jednacího sálu východoberlínského městského soudu měl

11) Tamtéž, s. 196.

být pozván také zástupce státního návladního z SRN, aby viděl, jak se podobné procesy vedou v komunistickém státě. Proces měl být jasným signálem západnímu Německu, jak má postupovat proti vyšetřovaným nejen v kauze Oradour, ale i v tisících dalších případech. Navržený postup tiskových prohlášení i zamýšlených výsledků procesu osobně schválil 18. března 1983 generální tajemník SED Erich Honecker i ministr Stasi Erich Mielke. Několik dnů před zahájením procesu však přišly špatné zprávy z Československa. Dva poslední svědci událostí v Klatovech a Pardubicích mezitím zemřeli a do soudní budovy tak vstoupili pouze sekretář Československé komise pro stíhání nacistických válečných zločinců dr. Karel Kámiš a bývalý buchenwaldský vězeň, známý publicista a novinář Miloslav Moulis.

Proces byl zahájen 25. května 1983 před městským soudem Velkého Berlína. Při procesu měli být přítomni v soudní budově kromě účastníků soudního jednání i vybraní zástupci východoněmecké společnosti.¹²⁾ Čtyři desítky posluchačů v sále byly tvořeny pěti členy Výboru protifašistických bojovníků NDR, pěti soudruhy okresního vedení Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) v Berlíně, pěti mladými pionýry z okresního předsednictva Freie deutsche Jugend (FDJ), pěti spolupracovníky správy státního archivu, pěti mladými státními zástupci a soudci, pěti zástupci společenských organizací z kraje Gransee a deseti mladými spolupracovníky Ministerstva státní bezpečnosti. Z řad svědků byli pozváni zástupci Národního sjednocení rodin mučedníků z Oradour-sur-Glane, Ministerstva spravedlnosti Francouzské republiky, Výboru Lidice-Ležáky a Československé vládní komise pro stíhání nacistických zločinců. V sále bylo taktéž vyhrazeno místo pro novináře všech tří zainteresovaných zemí a v jedné z místností soudní budovy vzniklo improvizované tiskové středisko, odkud denně vysílali vybraní zahraniční novináři reportáže z procesu do více než dvaceti zemí světa.

Všichni novináři obdrželi před zahájením procesu statistické informace o postupu justice NDR proti nacistickým zločincům. Východní Německo svým způsobem přešlo do útoku proti SRN, která naopak tvrdila, že stíhání pachatelů válečných zločinů v NDR je pouze předstíranou snahou. Z údajů vyplývalo, že od roku 1945 do 31. prosince 1982 bylo na území sovětské okupační zóny a následně v NDR odsouzeno 12 868 osob. Tato čísla však byla zavádějící, neboť do roku 1959 bylo odsouzeno 12 776 osob a na

12) BStU, MfS HA IX-11 ZUV Nr. 66, Bd. 8, s. 124.

zbývajících 23 let tak připadlo pouze 92 odsouzených pachatelů za zločiny spojené s druhou světovou válkou.¹³⁾

Už v prvních větách žaloby proti vcelku nevýznamnému vojákovvi SS Barthovi se objevilo jméno Hanse Globkeho, kompromitující bonnský stát a Adenauerovu vládu už od padesátých let. Adenauerův státní sekretář Globke byl komentátorem norimberských zákonů a 23. července 1963 byl v NDR v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za podíl na holocaustu. Na tomto rozsudku demonstrovalo východní Německo svoji výraznou nedůvěru k politickým, justičním a hospodářským strukturám západoněmeckého státu. Současně se stavělo do pozice jediného oprávněného nositele německých kulturních tradic, jehož občané razantně vystupovali a vystupují proti nacionalistickým myšlenkám svého západního souseda. V sále napěchovaném televizními štáby a pečlivě vybranými zástupci lidu se postava obžalovaného H. Bartha ztrácela. Stal se právem souzeným, ale nedůležitým objektem vyšších státních zájmů.

Zprávy v médiích

Reakce západních novinářů ovšem sledovala také Stasi a zaznamenala řadu pochybností žurnalistů nad nestranným průběhem soudu. Asi nejvážnější výtku přinesl komentátor rozhlasu Sender Freies Berlin Eckart Betle, který upozornil na osobu předsedajícího soudce: „*A předsedající soudu, Dr. Heinz Hugoth, ředitel městského soudu Východní Berlín a zasloužilý právník NDR, je také na západě znám široké veřejnosti. Přesně před deseti lety řídil totiž monstrproces proti pomocníkům uprchlíků. A tehdy stejně jako dnes byla západní veřejnost přípuštěna k tomuto procesu.*“¹⁴⁾ Autor reportáže se pak pozastavil nad rozsahem soudního přelíčení, neboť v posledních deseti letech žádný podobný proces s válečným zločincem nepamatoval. Stejně tak jej zaujala prvá slova z předneseného životopisu obžalovaného, ve kterých byla Barthovi dávána politická zodpovědnost za jeho rozhodnutí vstoupit do Hitlerjugend nebo NSDAP, kdy mu bylo 12 až 18 let. Přítomní v sále hodnotili postavu Bartha jako muže působícího zlomeným dojmem s téměř neslyšitelným hlasem při odpovědích. Robert Roentgen z agentury Rias zaslal následující dojmy: „*Typický německý osud zabručel posluchač, když se předsedající zeptal obžalovaného na jeho*

13) Tamtéž, Bd. 10, s. 34; FREI, Norbert: *Transnationale Vergangenheitspolitik. Der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechen in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg (Beiträge zur Geschichte des 20. Jahrhunderts)*, Göttingen 2006, s. 31.

14) BStU, MfS HA IX-11 ZUV Nr. 66, Bd. 10, s. 30–31.

životní etapy.¹⁵⁾ Někdy trochu ostřeji, když čekal určitou odpověď, vždy však s vědomím, že vina nebo nevína musí být prokázány teprve při procesu. Přitom je už po prvním jednání dni jasné, že se Barth účastnil poprav v Československu. Na otázku státního návladního, jestli se poprav někdy účastnil dobrovolně, odpověděl Barth, že se v Československu účastnil poprav jako dobrovolník. A to se právě nejeví jako typický německý osud. A že všechna svá vyznamenání a silné album s obrázky ze svého nasazení v Československu až do jeho zatčení v roce 1981 uchovával, nechává soud na vážkách, že byl jeho úmysl k obratu, k novému užitečnému životu skutečně zamýšlen vážně.¹⁶⁾

„Příčina toho, že byl Barth dopaden teprve nyní, může být v narůstajícím zájmu na odsouzení válečných zločinců na základě vydání Barbieho.¹⁷⁾ Jestli NDR systematicky pátrala po Barthovi, není průkazné. NDR pronásleduje nacistické zločince důsledněji než SRN. Na rozdíl od SRN se žádnému nacistovi nepodařilo uchytit v justici, ve školství nebo v jiné veřejné službě.¹⁸⁾

Francouzské deníky taktéž přinášely podrobné informace o zahájeném procesu. V prvních článcích již zaznívaly pochybnosti nad spolehlivostí justičních orgánů NDR. V deníku „Liberation“ doslova stálo: „Proces dává NDR příležitost odlišit se od SRN v zacházení se starými nacisty. Východoněmecké úřady věnují tomuto procesu velkou publicitu, která umožňuje srovnání v projednávání válečných zločinů v SRN a NDR. Snad se také dozvíme, jak dokázal žít poručík SS pod falešným jménem v NDR a přitom se bez velké námahy přizpůsobit socialismu pruského ražení.“¹⁹⁾

Motivy a obhajoba

Jedním z určujících faktorů při rozhodnutí o výši trestu pro účastníka exekucí měla být jeho motivace ke spáchání krutých skutků. Ve vysvětlení svého postoje nechal Barth proniknout do své mysli, ve které se zrcadlila i radikální změna myšlení, kterou musela naprostá většina podporovatelů nacismu po prohrané válce projít. Čtyři desítky let po exekucích v Klatovech a Pardubicích se vyznal ze svého prozření: „Dnes je mi přirozeně jasné, že jsme v žádném případě neměli právo tyto lidi zastřelit, protože

15) Tamtéž, s. 36.

16) Tamtéž, s. 30–31.

17) Tamtéž, s. 36.

18) Tamtéž.

19) Tamtéž.

jsme to byli my, kdo obsadili ČSR, a ti lidé byli námi utlačováni. ⁽²⁰⁾ Vyšetřovatele v roce 1981 zajímala míra dobrovolnosti, pod kterou byl mladý střelec ochoten plnit rozkazy. S ohromující otevřeností doznal Barth svoji nenucenou účast, kteréžto doznání jej fakticky zařadilo do role usvědčeného vraha, zatímco jinak by se stal pouze účastníkem na zabití. „*Svoji dobrovolnou přihláškou, přesněji řečeno svoji bezprostřední účastí na střelení československých občanů, jsem chtěl přispět k ochraně Velkoněmecké říše před dalšími škodami československého odboje. Nabyl jsem tehdy názoru a přesvědčení, že i já musím něco udělat proti činům odboje, které byly v mých očích zločinem. V jednotlivostech jsem se nedozvěděl, co ti námi zastřelení lidé provedli. Nicméně se ve skupině obecně hovořilo o tom, že ti lidé páchali sabotáže, a tomu jsem také bezmezně věřil.*“ ⁽²¹⁾ I Barth si vytvořil svoji strategii, jak dosáhnout vytoužené důstojnické hodnosti. Jeho záměrem a postupně uskutečňovaným plánem byla maximální oddanost a poslušnost vůči nadřízeným. Ti měli ve svých rukou jeho kariéru policejního důstojníka, proto neměl zájem se rozhodnutím mocných protivit. V jednotce byl znám pro svou cílevědomost a válečný režim mu nabízel možnost slušného zaopatření. V jeho úvahách se mísila záporná zkušenost nedostatečného vzdělání, neboť nedosáhl na maturitní vysvědčení, a nejisté pracovní pozice prodávče. Válečný stav mu nabízel vyniknout v jiném, než intelektuálním směru a zajistit si dobrou a především jistou budoucnost u ochranné policie a možná i v jednotkách prestižnějších typu SS.

Plány mu však mohla zhatit odmítavá reakce na vybidnutí šikovatele Müllera před Barthovou první popravou civilistů v Klatovech 9. června 1942. Když jej nadřízený znemožnil uštěpačnou poznámkou „... a něco takového chce být důstojníkem“ ⁽²²⁾ před nastoupenou setninou, zapřísáhl se, že dostane-li se mu další příležitost, bude se do popravčí čety hlásit sám a demonstrativně jako jeden z prvních. Müllerův výsměch Bartha šokoval, neboť narážka na ohrožení snu a cíle mladého muže jej přivedla do pocitů nejistoty vlastní válečné i poválečné (dodejme vítězné) existence. Rozhodl se proto pro vystupňování své aktivity uvnitř jednotky, aby jeho osoba byla co možná nejvíce vidět a to pro své vzorné chování oddaného stoupence režimu. Ve stejném duchu hodnotil i svoji účast na masakrech v Pardubicích a Oradouru: „*S ohledem na můj tehdejší politický názor jsem byl o správnosti a nutnosti poprav v Pardubicích a zničení vesnice*

20) Tamtéž, Bd. 14, s. 6.

21) Tamtéž, Bd. 1, s. 46.

22) Tamtéž, s. 70.

*Oradour hluboce přesvědčen. Tehdy nám bylo v Pardubicích řečeno, že českoslovenští občané, které máme zastřelit, byli v hlubokém odporu vůči německým služebnám, úřadům, institucím atd. Tento odpor byl podle mého tehdejšího mínění zločinem, který vede ke škodám pro Německou říši, a proto musí být tvrdě potrestán. Proto bylo zastřelení takových lidí, kteří si dovozovali odporovat, podle mého názoru oprávněné. Toto mínění mě posílilo potom také ve správnosti a nutnosti mé účasti na jejich zastřelení. Také já jsem chtěl přispět k tomu, aby Německá říše byla uchráněna škod. (...) Na základě mé tehdejší politické výchovy, postavení a přesvědčení jsem nabyl názoru, že tato odvetná opatření proti Oradouru (...) přispějí k upevnění Německé říše, a proto jsou také správná a nutná.*²³⁾

Zamčení svého členství v jednotce SS pak zdůvodnil zcela pragmaticky: „V době po roce 1945 mi bylo zřejmé, že taková jednání jako má účast příslušníka rezervního policejního praporu Kolin na střelení v Pardubicích a má účast jako příslušníka Waffen-SS na zničení francouzské vesnice Oradour a jeho obyvatel jsou hodnocena jako válečné zločiny a taková jednání jsou vyšetřována. Byl jsem si své účasti na tomto dění vědom a měl jsem, upřímně řečeno, strach, že se z těchto činů budu muset zodpovídat. Abych se ze strachu této odpovědnosti vyvázal, neuváděl jsem do osobních dotazníků a životopisů konkrétní jednotky ochranné policie ani příslušnost k Waffen-SS, ke kterým jsem patřil. Počítal jsem s tím, že tak nebude známa má účast na jmenovaných činech v ČSSR a ve Francii a tím tak nebudu volán k odpovědnosti.”²⁴⁾

Soudce pak shrnul motivaci Bartha v několika větách: „Obžalovaný byl přesvědčeným fašistou. Jediným podnětem jeho rozhodnutí zabít bylo přání, jež mohl realizovat v tomto společenském pořádku. Tímto přáním bylo postupovat v kariéře policejního důstojníka. Nikoliv skutečnost jeho ideologického přesvědčení jako bezvýhradného příznivce fašistického režimu odůvodňuje trestněprávní vinu obžalovaného na daných zločinech, nýbrž jeho vědomé rozhodnutí zabít příslušníky ostatních národů, které byly nacistickým Německem násilně podmaněny, protože se hlásili o své právo na existenci tím, že nebyli fašistickým okupantům po vůli ve vyžadovaném rozsahu, nýbrž schvalovali kupř. atentát na velitele okupantů, nebo se ve Francii jako Francouzi pokusili bránit svoji vlast, za což museli ve Francii stejně jako v ČSR položit své životy úplně nezúčastnění. Způsob a rozsah reakce německé okupační moci v cizích státech byly pro něho

23) Tamtéž, Bd. 13, s. 113–114.

24) Tamtéž, Bd. 10, s. 147.

*jasně rozpoznatelnými zstrašujícími opatřeními proti civilnímu obyvatelstvu, které navíc byly v ČSR stejně jako ve Francii nelidské, skandálně nesrovnatelné a tím otevřeně rozpoznatelné jako zločiny, v jejichž formě byly také vždy rozkázány.*²⁵⁾

Obhájce H. Bartha Dr. Wolff zahájil svoji závěrečnou řeč především vysvětlením vlastní nelehké pozice komunisty, který má před soudem socialistického státu obhajovat nacistického zločince. V případě rozsudků „stanného soudu“ a vykonání trestů smrti postavil obhájce Bartha do role střelce, jenž neměl možnost odhalit nezákonnost opatření. Následovala druhá část zločinů: „Nyní přejdu ke komplexu „Oradour“. Tady na rozdíl od Klatov nebo Pardubic nevzniká žádná pochybnost v otázce viny obžalovaného. Tady není žádné oznámení rozsudku, žádné zavázané oči, žádné protokoly, tady je jen opojení krví, sadistické zabíjení, zametení stop. Tady je možné položit jen jednu otázku. Tou je otázka spravedlivého trestu.“ Poté popsal život obžalovaného do roku 1945 v souvislosti se vstupem do různých nacistických organizací a současně si položil řečnickou otázku: „Byl mužem, který utvářel dějiny, nebo mužem, kterého dějiny utvářely?“ Směr obhajoby byl zřejmý, ale pokus o rozprostření individuální viny do systému nacistického režimu neměl příliš mnoho nadějí na úspěch. Dr. Wolff samozřejmě nevěděl, že o „očekávaném“ rozsudku doživotního vězení si Stasi a straniční představitelé psali s půlročním předstihem.

Po skončené obhajobě mohl mít poslední slovo také Barth: „*Ctěný soude! Se závěry své obhajoby se plně ztotožňuji a stydím se, že jsem se jako mladý člověk účastnil těchto operací, těchto činů v cizích zemích v době války, a doufám, že se něco takového nebude a nesmí v budoucnosti již nikdy opakovat, a že státníci, kteří dnes žijí, budou mít právě na srdci, že se něco takového již nesmí stát a nebude se opakovat. To je mé poslední slovo.*“²⁶⁾

Soudce ve zdůvodnění rozsudku styčné body obhajoby vyvrátil: „*Jeho kariéra mu byla motivací k ještě větší snaze být po vůli očekáváním svých představených a svůj neskrývaný fašistický postoj kdykoliv podepřít důkazy. Počínaje svojí dobrovolnou přihláškou k popravčímu komandu vykonal obžalovaný bez skrupulí každý vražedný rozkaz až do zničení celých obcí s jejich obyvateli. Tváří v tvář stál obžalovaný početně skupině bezbranných obětí a ani zoufalství ani odpor se jej nedotkly. Bankovky si přivlastnil, aby je ochránil před plameny; naproti tomu zabránil svými rozkazy, aby mohly ženy a děti uniknout plamenům v kostele. Tím byly konečně vyloučeny*

25) Tamtéž, Bd. 1, s. 381–383.

26) Tamtéž, Bd. 8, s. 332.

všechny úhly pohledu, které přednesla obhajoba jako zdůvodnění menší viny obžalovaného. ²⁷⁾

V pozadí procesu

Výpovědi H. Bartha byly zásadní pro odкрытие příčin vypálení Oradouru. Jak vyplývalo z obhajob vyšetřovaných účastníků masakru při výsleších v roce 1962 a 1978 před státním zastupitelstvím v Dortmundu, bylo hlavním argumentem pro zničení vesnice ukrývání partyzánů a zbraní. Svými publicistickými díly přidávali do nánosů smyšlenek další nepravdy autoři tendenčních prací. Herbert Taege napsal v roce 1981 knihu s názvem „*Wo ist Kain?*“, ve které formou zkreslující „dokumentace“ dokazoval téměř až nevinnost jednotky SS při vraždění civilistů. Jedním z důvodů nepochopitelného vraždění ve vesnici měl být nález šesti nebo dokonce dvanácti ohořelých těl členů německého sanitního oddílu v okolí Oradouru. Za tímto činem měli stát francouzští partyzáni, kteří také jednotku ostřelovali při vjezdu do Oradouru. Tato tvrzení nebyla pravdivá, jak prokázaly výpovědi H. Bartha.

Taegeho ospravedlňující postoj vůči SS je vcelku pochopitelný, neboť sám byl několik let dozorcem v koncentračním táboře Dachau. 19. ledna 1982 informoval v dopise Barthovu manželku o vydání své knihy. „Mistrovské dílo“, jak publikaci ironicky nazývali vyšetřovatelé Stasi, se pokusil předat přes spolkového ministra spravedlnosti (pravd. Jürgena Schmüdeho) zástupcům justičních orgánů NDR. Dopis společně s prospektem předala paní Barthová právnímu zástupci Dr. Wolffovi, který o události informoval příslušného státního zástupce. Nebyl to jediný kontakt ze západní strany železné opony. Na počátku prosince 1981, kdy se v západních médiích objevila zpráva o zatčení Bartha, telefonicky kontaktovali francouzský historik a novinářka Barthovu ženu. O této skutečnosti byla Stasi informována samotnou Barthovou v polovině ledna 1982, na rozdíl od tajně kopírovaných dopisů, které jí zaslali členové již zmiňované organizace HIAG.

Proces se dotkl také rodinných příslušníků bývalých obviněných v kauze Oradour. Již zmíněný Otto Kahn, velitel 3. setniny I. pluku SS tankových granátníků, měl svoji první manželku a dva syny na území NDR. Ačkoliv zemřel dle oficiálních tvrzení na území západního Německa, byli po dobu procesu jeho příbuzní postaveni pod operativní kontrolu Stasi.

27) Tamtéž.

Strach a bída třetí říše

Informace o procesu s bývalým členem SS divize „Der Führer“ byly uváděny především v západoněmeckých médiích současně s rozhořčením části německé společnosti nad událostmi v Bad Hersfeld. V lázeňském městě se již popáté konalo setkání bývalých vojáků divizí „Leibstandarte Adolf Hitler“ a „Hitler-Jugend“, aby tentokrát oslavili 50. výročí vzniku svých divizí. Bylo to poněkoliikáté, co se veřejná diskuze točila kolem zjevujícího se ducha antisemitismu, revanšismu a úcty k nacistické ideologii. Nešlo však pouze o setkání pyšných členů SS, ale také o jejich časopis, který pod názvem „Der Freiwillige“ (Dobrovolník) vycházel v tisícových nákladech od počátku 50. let a svojí oddaností myšlenke nacionálního socialismu se nikterak netajil. Velmi výstižně to napsal ve svém příspěvku H. Rühl: „*Tak hbití jako ohaři a tak tvrdí jako Kruppova ocel dnes už nejsme. Ale houževnatí jako dobrá stará kůže jsme stále – jinak bychom zde dnes už nebyli a naše společenství by již dávno nebylo.*“²⁸⁾ V den prvního přelíčení s SSmanem Barthem vysílala západoněmecká stanice ZDF rozhlasovou diskusi na téma nacistické minulosti a současnosti. Reakce diskutujících, demonstrantů i posluchačů ukázaly, jak slabá se zdála být demokracie v SRN.

Redaktor ZDF: „*V Bad Hersfeld se přes silné protesty ze zahraničí i tuzemka opět setkali bývalí členové Waffen-SS, starí kamarádi (slovo „der Kamerad“ označuje v německém jazyce kamaráda z vojny, spolubojovníka, druhá z doby války – pozn. aut.) z divize SS „Leibstandarte Adolf Hitler“ a „Hitler-Jugend“. Setkání povolil starosta Hersfeldu. Argumentoval právem na shromáždění tohoto nezakázaného spolku kamarádů. Možná by bylo u soudu dosažitelné jednorázové dovolání proti tomuto setkání. Starosta se o to nepokusil. Nejde zde o to, za co se jednotlivec ve Waffen-SS má zodpovídat. Kdo na sebe tehdy naložil vinu, musí vědět, že taková vina je nepromlčitelná. Kdo ale dnes – v roce 1983 – v roce smutku a studu nad tím, co nacisté přichystali po roce 1933 v Německu a sousedních zemích,*

28) Tamtéž, Bd. 2, s. 227. Článek z tiskového orgánu vysloužilých členů Waffen-SS „Der Freiwillige“ pokračoval řadou pozoruhodných vývodů: „*Chování Waffen-SS ve válce, v zajetí a v dnešním Německu bylo a je tak příkladné, že se obávají, že by mohlo být vzorem pro pozdější generace. Oni proto nechtějí skončit s hanobením. My jsme toto chování nedostali propůjčené s uniformou – a nemůžeme jej proto jen tak jednoduše odložit s uniformou. Tento postoj je nám vtisknut naší vírou v náš lid, působivou výchovou tak vynikajících mužů, jakými byli Paul Hausser, Felix Steiner, Georg Keppler, především ale zážitkem kamarádství.*“ Zmiňovaní muži se stali ikonami Waffen-SS v oblasti ideologie a fanatické výchovy dorostu.

slaví zlatou padesátku od založení „Leibstandarte Adolf Hitler“, musí být nazván nepoučitelným. To hrozné je, že v Bad Hersfeld vyvolaly protest nikoliv ubohá slavnost, ale odborová manifestace.“ (...)

Demonstrantka odborů: „S výslovným souhlasem CDU a SPD se již popáté mohli v tomto městě setkat bývalí členové tankových divízi SS „Leibstandarte Adolf Hitler“ a „Hitler Jugend“. Starosta Boehmer nic neučinil, aby zabránil tomuto setkání.“

Hartmut Boehmer, starosta města: „Město je povinno městskou halu pronajmout jedno jestli skupině vojenských přátel I. tankového útvaru nebo jakémukoliv jinému uskupení. Toto bylo znovu potvrzeno ministerstvem vnitra i spolkovým ministerstvem vnitra. Tento spolek stejně jako každý jiný spolek nebo každá jiná strana – pokud nejsou protiústavní – mají nárok na přenechání městské haly.“

Komentátor: „Takže slavnosti Waffen SS. Městská hala jako jeviště. Hlavními představiteli téměř 500 bývalých vojáků první tankové divíze SS „Leibstandarte Adolf Hitler“, chráněni hojně policisty a staří pánové z 12. tankové divíze „Hitlerjugend“ – k tomu dámy. Strach a bida třetí říše. Tady se na to bude ještě jednou vzpomínat – s berlemi, proslovy a domýšlivostí právě v památném roce '83 je uspořádáno takové oficiální tradiční setkání v uzavřené společnosti. Nestáčí, že se spolupodíleli na krvavých dějinách, ještě stále je piší a rozšiřují v tlustých knihách. Kde jedni vzpomínají na pálení knih a zmocňovací zákon, oslavují oni zlatou padesátku, tedy založení „Leibstandarte Adolf Hitler“ v rámci SS.“

Posluchač 1: „Jsou to kamarádi. Jsou to nejprve a jedině kamarádi a víc nic. SS, tam je mnoho členů SPD a všechno, taková blbost? Proč je z toho takový cirkus? Byli to jen vojáci; staří lidé právě jako já.“

Posluchač 2: „Myslím, že je to úplně v pořádku, neboť na to mají plné právo.“

Posluchač 3: „To už ale není pouze sraz třídy.“

Posluchačka 1: „Ne, ne. Válku jsme nechtěli všichni. A kdo tenkrát do ní nešel, nebo by do ní nešel, ten by byl postaven ke zdi. Tak je to i dnes. Dnes jsou ti, kteří odpirají vojenskou službu, také potrestáni. Tak to prostě je. To byli dříve mladí lidé, kteří museli, a já musela také. Můj muž byl u policie, a já musela být také Hitlerem. My všichni jsme byli Hitler. Měla jsem rozhovor s jedním Američanem a to jsem mu také řekla, že všechno nebylo špatné, na začátku to bylo dobré. A tohle je sraz, proč by se neměli scházet.“

Posluchač 4: „A co dělali Rusové, to neřeknete. O tom se nevypráví. To se děly ještě strašnější věci.“

Posluchačka 2: „*Ne, v televizi musí mnohem více ukazovat, co jsme si vytrpěli za války.*“

Demonstrantka odborů: „*Vážení spoluobčané! 12 let fašismu bylo dost. Vystupte s námi, aby Bad Hersfeld zůstalo svobodné od starých a nových nacistů.*“

Náhodný chodec: „*Člověk se totiž musí ptát, jestli tito lidé vůbec uznávají svobodně demokratické společenské zřízení, protože já si myslím, že se právě ukazuje chyba naší dnešní demokracie, že si totiž demokracie vychovává své vlastní nepřátele; přesně, jak se to stalo ve Výmarské republice.*“

Proces s Barthem v NDR se ostře vymezil proti právnímu hodnocení viny v SRN, která čelila neustálému tlaku v otázce netrestání válečných zločinců i nečinnosti vůči post-nacistickým organizacím. V prvé řadě chtěla NDR demonstrovat svůj postoj k rozhodnutí Mezinárodního vojenského tribunálu v roce 1945, ve kterém bylo členství ve zločinecké organizaci samo o sobě považováno za trestné. Opět se vynořil problém, který na příkladu Oradour již řešil francouzský parlament na počátku 50. let. Barth byl členem SS, kam se přihlásil sám a dobrovolně. Za druhé soud neuznal omluvu počínání v „plnění rozkazu z nouze“, tzv. Befehlnotstand. Za třetí bylo akcentováno dědictví nacismu v SRN, avšak současně vyplynuly na povrch i neskrývané záměry totalitního režimu v NDR. O tom svědčí i výše trestu, který vynesl východoberlínský soud 11. března 1983. V NDR nebyly tresty smrti žádnou výjimkou, ale Barthovi byl udělen trest doživotního vězení. Tomuto rozhodnutí soudu napomohla spolupráce obviněného se Stasi, který události popisoval podrobně a bez zatajování. Druhým důvodem bylo vylepšení reputace socialistické NDR, která by popravou nacistického zločince politicky hodně ztratila. Zde se však příběh Oradouru a tím i Bartha zdaleka nekončí. Stejně jako Lidice i Oradour se stal terčem nechutných útoků antisemitů a zastánců neposkvrněných a čestných nacistických vojsk, včetně SS.

V červnu roku 1997 vydal francouzský publicista (sám sebe nazývá historikem) Vincent Reynouard knihu s názvem „*Masakr v Oradouru. Půl století inscenace*“, v němčině vydáno pod názvem „*Pravda o Oradouru: Co se skutečně stalo 10. června 1944. Rekonstrukce a výzkumná zpráva.*“²⁹⁾ Jeho kniha vyvolala obrovskou nevoli francouzské veřejnosti, neboť

29) REYNOUARD, Vincent: *Truth about Oradour. Reconstruction and research report by a Frenchman. What really occurred on the 10th of June 1944?* Tübingen 1997.

a) popřel, že by jednotka SS přijela do vesnice s úmyslem ji vyvraždit, b) zdůraznil, že smrt žen a dětí způsobily přinesené miny a nálože. Dle jeho vývodů byl Oradour zničen v důsledku rozhodnutí jediného muže (velitele Diekmanna) a smrt obětí v kostele způsobil ukrytý sklad střeliva. Zareagovaly i úřady, včetně soudu, který V. Reynouarda poslal na dva roky do vězení a udělil mu finanční pokutu. Nebyl to jediný trest pro tohoto popírače holocaustu, který před dalšími rozsudky unikl do Belgie.

K jeho závěrům a zločinnému revizionismu se přiklání i čeští sympatizanti, kteří o propuštění Reynouarda z vězení v roce 2011 píší: „*Opět k nám ze zahraničí dorazily skvělé zprávy! Francouzský revizionista Vincent Reynouard byl konečně 5. dubna propuštěn a mohl se tak vrátit ke své ženě a svým 7 dětem. Od Reynouarda jsem kdysi přeložil shrnutí jeho práce „Waffen SS: Nevinní z Oradour“.* Zdravíme tedy do Francie a přejeme úspěch v dalším boji za pravdu.“³⁰⁾

5. prosince 2011 oznámily německé deníky zprávu o domovních prohlídkách u pěti bývalých členů Waffen SS, kteří se měli účastnit vyvraždění vesnice. Jejich identifikaci provedla Stasi právě v průběhu vyšetřování H. Bartha, ale tito dosud žijící členové vražedné jednotky upadli v zapomnění. Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze bylo informováno o odhalení několika dalších členů jednotky, která se tragédie účastnila. Ze zápisů Stasi vyplývá, že ve Francii a Německu žijí muži z Barthovy setniny.³¹⁾ Na výsledek vyšetřování musíme počkat, ovšem s ohledem na průměrný věk účastníků (kolem 87 let) a nedostatek svědků nelze očekávat

30) <http://radicalrevival.wordpress.com/2011/04/19/reynouard-a-stolz-propusteni/>

31) Jedenáct členů 1. a 3. setniny, kteří se pravděpodobně na vypálení vesnice účastnili: SS-Uscha. Otto Krüger, nar. 4. 7. 1920, 24. 7. 1962 úředně prohlášen za mrtvého; SS-O´Gren. Werner Lätsch, nar. 25. 7. 1925, 31. 12. 1956 odešel do SRN. V roce 1981 žil ve francouzském Cernay La Ville; SS-Strm. Walter Necke, nar. 28. 5. 1924, 22. 10. 1954 odešel do SRN, kde v roce 1981 žil v Stachelau; SS-O´Gren. Kurt Nelamischkis, nar. 24. 4. 1925, 24. 7. 1957 odešel do Západního Berlína, v roce 1981 žil v Meisenheimu, kde v listopadu 2011 zemřel; SS-Strm. Heinrich Porath, nar. 31. 10. 1911, zemřel 9. 10. 1978 v NDR; Ze 3. setniny byli vypátráni SS-Gren. Horst Aurig, nar. 30. 10. 1925, opustil NDR 15. 5. 1958; SS-O´Gren. Heinz Hanke, nar. 24. 8. 1925, unikl 27. 5. 1960 do Západního Berlína, nyní žije v Dreieichu, SRN; SS-Gren. Günter Jansen, nar. 3. 12. 1925, opustil NDR 31. 5. 1955, v roce 1981 žil v Mechernichu, SRN; SS-O´Gren. Hans Meyer, nar. 11. 2. 1925, zemřel 26. 8. 1978; SS-O´Gren. Gerhard Mohrmann, nar. 11. 1. 1921, opustil NDR 16. 6. 1971 a v roce 1981 žil v Hamelnu, SRN.; SS-O´Gren. Eduard Schmittnägel, nar. 12. 11. 1925, opustil NDR 1. 9. 1955;

zásadní rozsudek. Případ H. Bartha a spol. tak po sedmdesáti letech ještě není uzavřen.

Heinz Barth se v roce 1942 účastnil jako dobrovolný střelec poprav v západočeských Klatovech a východočeských Pardubicích. Jako mladý příslušník Schupo viděl ve své spoluúčasti na exekucích důležitou cestu ke svému kariéernímu postupu. V roce 1944 se jako jeden ze členů jednotky SS „Der Führer“ účastnil vyhlazení západofrancouzské vesnice Oradour sur Glane. Evropskou veřejnost překvapila zpráva o chystaném procesu s tímto mužem, který se jako velitel jednoho z družstev účastnil masakru a byl v roce 1981 v NDR zatčen. Zprávy o procesu s H. Barthem se do československých médií dostaly především v souvislosti se střílením civilistů během druhého stanného práva v roce 1942, ale bez hlubších souvislostí s událostmi ve Francii. Barthovo svědectví rozbíjelo obhajobu řady dalších velitelů, kteří byli zapleteni do zločinů na území Francie v době ofenzivy Spojenců v severozápadní Francii. Jeho odsouzení přišlo v době, kdy byl do Francie předán bývalý velitel lyonského gestapa Klaus Barbie a kdy se část západoněmecké veřejnosti bránila demonstrativnímu očišťování zločinecké minulosti SS. Barthův případ také otevřel otázku skrývání nacistických zločinců na území NDR a jejich využití pro politické a propagandistické účely komunistickým režimem. Výzkum právního vyrovnání se s nacistickou minulostí je v Čechách a ve Francii na rozdíl od Německa na samém počátku.

H. Barth s dalekohledem na hrudi při cvičení pořádkové policie na vojenském cvičišti u Benešova.

Heinz Barth při soudním přelíčení v NDR.

Soudní přelíčení bylo doprovázeno velkým zájmem evropské veřejnosti.

Vyšetřovatelé Stasi získali snímek členů ochranné policie v pardubickém Zámečku z roku 1942. H. Barth je označen č. 10.

HEINZ BARTH, LEŽÁKY AND ORADOUR SUR GLANE BETWEEN JUDICIARY AND POLITICS

Heinz Barth participated as a volunteer gunner on executions of civilians in Bohemian towns Klatovy and Pardubice in 1942. As a young member of Schupo units saw in his complicity on the executions a pathway to his career progression. In 1944, as one of the members of the SS-unit „Der Führer“ participated in the extermination of the French village Oradour sur Glane.

European public was surprised by the news of the imminent trial of this man, who, as commander of one of the squads was involved in the massacre in Lidice and was arrested in the GDR in 1981.

The reports on the trial of H. Barth came in the Czechoslovak media primarily in connection with the shooting of civilians during the second martial law in 1942, but with superficial information about events in France also. Barth as key witness broke up defense of many other commanders who were involved in crimes in France during the Allied offensive in north-western France.

His conviction came at a time when former Lyon Gestapo commander Klaus Barbie was handed over from Bolivia to France. Barths' case also opened the question of Nazi war criminals hiding in the GDR and their use for political purposes by the communist regime in the Central Europe.